

ՏՐԱՊԵՍԻԱ

ՕՐԱԳԻՐ

Հաղագրական Խառնաբերական և Հոգևորական

ԵՐԵՎԱՆԻ ՏԵՐԻՒՆ 127 :

ՕՐԱԳԻՐ

ՈՒՐԻՆԻ 26 ՓԵՏՐՈՒՆ 1843

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կոստանդնուպոլիս, 22 Փետրվար :

Նորին Վսեմութիւն Ռէզիտ փաշայ Բարձրագոյն Վրան Նախկին զեսպանը փարիզու : Ուրբաթ օր հասաւ հոս Վերադարձաւ շոգեհաստով : Որն որ Վառաճի ընկերութեան հոգաբարձունքը յատկապէս անոր համար Վիւսթիէնէ խրկեր էին : Կորին ՎԵՍԵՄՈՒԹԻԱՆ հետն էին իր երեք որդիքը ու քանի մը ուրիշ անձինք իր մարդիքներէն : Նաեւ էլ լալուն ուղղակի իր բնակարանը գնաց : ու նոյն օրը ինչպէս և հետեւեալ օրերն ալ շատ մարդիք այցելութիւն գացին անոր :

Ռէզիտ փաշան շաբաթ օրը սովորական այցելութիւնը ըրաւ Բարձրագոյն Վալարբոսին : որ արժանաւոր պատուով մեծարեց զանի : Կրտսէ թէ աս օրերս Կորին Վհափառութեան ալ պիտի ներկայանայ :

Երկուշաբթի առտու Կ. Ռ. Կալարբոսը, Հալի փաշան, արտաքին գործոց ու եկամուտներու պաշտօնատարները Պէշեքդաշի արքայական պալատը կանչուեցան : ու Կ. Վհափառութեան հետ քանի մը ժամ խորհեցան : Մարդ չէյոէ թէ ի՞նչ էր աս ժողովոյն պատճառը : ուր տեղ ներկայ էր նաեւ Կ. Վսե . Բիզա փաշան :

— Նոյն օրը Կ. Վսեմութիւն Վ. Սքեզֆօրտ Վրէնին : Նգրդայի զեսպանը երկար խորհուրդ մը ունեցաւ արտաքին գործոց պաշտօնատար Սարիմ Կֆէնտին հետ : Կրտսէ թէ քաղաքականութեան

ու առուարի վերաբերեալ քանի մը հարկաւոր գործքերու համար էր աս խորհուրդը :

— Սիտ պէյ Նախկին անգամը եկամուտի ժողովոյն Սքեզֆօրտ համարակալ (տէֆտէրտար) կարգեցաւ : Վէլի պէյին տեղը որ Կոստանդնուպոլիս կանչուած է :

— Կ. Վսե . Նախկին սերասքէր Սուտտաֆա Վուրի փաշան, որ Ռամէլի միւշի անւանեցաւ, գէշ օդերուն պատճառովը զեռ չի կրցաւ իր տեղը ելլալու : Բայց աս շաբթու անշուշտ պիտի մեկնի ասկէ :

— Հրաման եղաւ որ Պէյլէրպէյի արքունական պալատին հարկաւոր նորոգութիւնները ընեն ու զարգարեն : Կրտսէ թէ Կ. Վհափառութիւնը միտք ունի գարնան մէկ մասը հոն անցունել :

— Կ. Վսե . Բիզա փաշային հոգողութեամբը տասնըմէկ գող բռնուեցան աս օրերս : որոնք խել մը ատենէ ՚ի վեր գողութիւն կրնէին Պողազիճի զեղերը :

Կ. Վսե . Սալֆէդ Կֆէնտին արքունական Վրան առաջին թարգմանը : որ Վալարբա գացած էր ան երկրի նոր իշխանին ընտրութեան ներկայ գլուխը : ուրբաթ օր մայրաքաղաքս հասաւ : Սալֆէդ Կֆէնտին իրեն յանձնուած գործը յաջողակութեամբ լըմնուցած ըլլալով, այսօր վերադարձաւ սկսաւ վարելու իր առաջին թարգմանի պաշտօնը : որն որ անոր հեռաւորութեան ատենը Գիւստ Կֆէնտին կատարեց :

— Պիլիպոսի նամակները որ երեկ առնուեցաւ Վիէնայի փոստայով, կը ծանուցանեն թէ խաղաղութիւնը ու հանգստութիւնը Վիլիպոսի ամմեն կողմը կը թափաւորէ : ու հիմաւան կառավարութեանը յարգն ալ միշտ է վիճաւոր վրայ է :

Երկրագործութիւնը ծաղկեցնելու համար յատուկ ժողով մը հաստատուեցաւ մայրաքաղաքի մէջ արքունական հրամանով : որուն նախագահ է (սման) Կֆէնտին : ու անդամներն ալ երեւելի անձինք են : Կիւս փաշան զինուորական վարժարանին կառավարիչը, Վհափառ պէյ փոստայի Նախկին հոգաբարձուն և այլն :

Կորին Վսեմութիւն Վ. Տըպուզընէֆ Վուսիպի զեսպանը՝ հաստատութեամբ (րէսմէն) իմացուց Բարձրագոյն Վրան, Կ. Վհափառութեան Կիւս կողայոս կայսեր հաւանութիւնը Վալարբայի կառավարչին փոխելուն ու Կ. Պիլիպոսի նոր իշխանին ընտրութեանը համար :

Կ. Վսե . Իզդէդ փաշայ Նախկին կառավարիչը Կրտստաղէմի : Կոստայի կառավարիչ անւանեցաւ :

Եզիպտական շոգեհաստ Պուլաք որ մօտէրս Կոստանդնուպոլիս եկած էր, Տրապիզոն տարաւ Կ. Ռ. Վհափառութիւն փաշային գործակալներէն մէկը : որու յանձնուած է շատ ձիեր ծախու առնել այն կողմերէն ու Եզիպտոս խրկել որ կորսուած եղնէն տեղը բանեցնեն : Եւ ձիերը Վարսուս պիտի

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

Գերապատիւ Տէր Յովսէփ Քափէլէզզի իտալացի քահանայն Արմէնիա ըսած աշխատասիրութենէն :

(Հարունակութիւն 1)

Սուրբ Գրիգոր Կարեկացին շատ անւանի եղաւ իր գործքերուն անհասանելի վսեմութեամբը, թէ ոտանաւոր և թէ արձակ : Վրան տարեկան էր երբոր գրեց Լորդ Երզնցի գեղեցիկ մեկնութիւնը : Եւ այց իր գործքը՝ որով յիշուի պիտի արեւան բանաստեղծի անուն ունեցաւ, սրբազան ողբերգութեանց գիրքն է, այսինքն 95 աղօթքներու, որոնց մէջ զարմանալի կերպով իր շնաշխարհիկ ճարտարութիւնը որ ունի որ և իցէ աստուածաբանական դժուարին ձեւնարկութիւնները բացայայտելու : Նաեւ շոր ներբողեան ճառ թողուց մեզ, անանկ յստակ ոճով ու վսեմ իմաստներով շինած՝ որ հայոց գրականու-

թեանը ընտիր հեղինակի անուն ժառանգեց : Վերջապէս Գրեյ գրքին լը գլուխը բանաստեղծութիւն գլուխ գեղեցիկ ոճով մեկնեց, ու քանի մը երգեր շարադրեց որ հիմայ հայոց եկեղեցիին մէջ կը երգեն : Եւ երեւելի հեղինակիս աշխոյժ երեւակոյութեանը ճաշակ մը ըլլայ իր ողբերգութեան հետագայ յօդածը որ գրած է ՚ի գովեստ փայտեայ կոշնակին որ հայերը կը բանեցնէին ան ժամանակը զանգակի տեղ, ժողովուրդը ու եկեղեցականները եկեղեցին հրաւիրելու աստուածային պաշտօնին ներկայ գտնուելու համար : “Ճնարկական երկրպագութիւն ստեղծիչ բոլորից որ այժմէն ցուցեր”

Պատմութեանց մէջ կը յիշատակին քսանէն աւելի աստուածաբան հեղինակներ, որոնք տասնըմէկերորդ դարուն մէջ ծաղկեցան : Բայց ասոնք փոքրիկ գրքեր շարադրեցին կամ համառօտ մեկնութիւններ աստուածաշունչ գրեց վրայ, և կամ թարգմանութիւններ ըրին յունաց, ասորոց կամ ուրիշ օտար լեզուաց աստուածաբանական գրքերէն :

Վովելի է երկոտասաներորդ դարն ալ շատ երեւելի աստուածաբանական հեղինակներով, բայց անոնցմէ

երկուքը միայն բաւական եղան հայկական գրականութիւնը հռչակաւոր ընելու : Եսոնք են, սուրբ Կերսէս կլայցին, կաթողիկոս ազգին, ու սուրբ Կերսէս լամբրոնացին եպիսկոպոս Տարսնի Կիլիկիոյ Երուսաղէմի թող տալու չէ նաեւ ուրիշ քանի մը գիտուն գրիչներ որոնք բազմաթիւ փաստաւոր եղան իրենց աշխատասիրութիւններով : որոնց ամենն ալ արժան կը համարուի կարգաւ յիշել հոս տեղ :

Սուրբ Կերսէս կլայցին որ Եւրոպայի կոչուեցաւ իր շնորհքով լեցուն ու վայելուչ գրածներուն համար, մանաւանդ քերթողութեան մէջ : Իրեն ոտանաւոր գործքերուն վրայք պիտի խօսիմ բանաստեղծութեան յօդածին մէջ ինչու որ աս տեսակ գրականութեան մէջ ալ շատ երեւելի եղաւ : Իր արձակ շարադրութեամբ գործքերն են, քսաներեք աստուածաբանական երկար նամակներ զանազան նիւթերու վրայ, որոնց մէջ խիստ երեւելի են յունաց Սանուէլ Կոմնենոս կայսեր գրածները հայոց եկեղեցիին դաւանութեանը ու կարգաւորութեանը վրայ : քանի մը ճառեր : Սատթէոսի աւետարանին առջի հինգ գլուխին մեկնութիւնը : սուրբ Սարգիս Նահատակին վար

1) Տես՝ Թիւ 122 Երշալոյս Երարատեանին :

խրկելին, անկէց խղիւղտոս՝ փոխարքային նաւերով
վրէժ մանապէս ուրիշ տեղումքէ ալ աս կենդանի
ներէն պիտի ծախու առնուին :

ՄԱԿԵՂՈՒՆԻՆ

Սեւանիկ, 12 փետրվար :

Սոս օրերս ձան մը ելաւ թէ Լ. Վսեմութիւն
Լոմեր փաշան Սեւանիկի կառավարիչը պիտի փոխ-
ւի : Եւ անհաճոյ լուրը առնելով բոլոր երկիրը ըս-
կըսաւ վշտանալ . բայց հիմակ ամեն մարդ ու-
րախ է որ չի հաստատուեցաւ . վսեմի թողութեան
վերաբեր, չէ թէ միայն Սեւանիկի, այլ և բոլոր
գաւառին բնակիչները իրենց փաշան կըսիրեն ու
կը յարգեն : Եւ բարձրագոյն պաշտօնատարը այս-
քան սիրելիուն պատճառը ան է որ ամենին անհո-
գութիւն չընէր հաւատարմութեա արգարութեամբ
վարվելու ամենեուն հետ, ու ամեն մէկուն վրան
մանտաւորապէս իր խնամքը տարածելու : Եւսիկ ան
պաշտօնատարներէն մէկն է, որոնք աղէկութիւնը
կըսիրեն, ու աղէկ գիտեն որ իրենց թագաւորին լաւ
ծառայութիւն ընելը, բարի նախանձով վարելն է,
ժողովրդոց բարեկեցութիւնը ապահովելու :

1842 ի ցորենին հունձը, որ շատ առատ էր, բո-
լորն ալ համարանոցներուն մէջն է, ու թէպէտեւ
գինեքը ցած են, այսու ամենայնիւ ծախու առնող
չի կայ, վսեմի անանկ կըկարծուի որ աս տարւան
հունձն ալ շատ աղէկ պիտի ըլլայ :

Մէնահիմ Գարբաշ հրէայ սեղանաւորին սնան-
կութիւնը 3,600,000 դահեկանի տարակուսանքի մէջ
ձգեց բոլոր հրէից ազգը : Կառավարութեան ըրած
ջանքը, աս գումարը կամ անոր մէկ մասը ձեռք բե-
րելու համար, նոյն աղիւն գլխաւորները տեսնելով
սկսան անգաղար միջնորդութիւն ընել 'ի շնորհ
սեղանաւորին ու իր որդոցը : Եւնոր ունեցած տունե-
րը, վաճառատունները, ապրանքները և, ծախել-
լու վրայ են . նաև կառավարչին քովը երեւելի գու-
մարի մը տեղ աւանդ կայ արծաթեղէնի և անգա-
մանդի, անոր համար փոխատուները կընան յուսալ
բիւմը բան ձեռք ձգելու, թէև անսկսողուն բարե-

կամները կըհաստատեն թէ ամենին բան մը չէ մը
նացիր :

Տրապիզոն, 11 փետրվար :

Քանի մը օր է որ իմացեցաւ հոս Լըղըում հոս-
նիլը Տաթնէսի հաղարապետին, Ուլիլեամ զօրավա-
րին ու Ս. Սեւուզ, Բարձրագոյն Գրան թարգ-
մանչին, որոնք աս գործոյն յատուկ պաշտօնատար
Լ. Վսեմ . Լուրի Էֆէնտիին հետ են, որուն յանձ-
նուած է պարսից ու տաճկաց սահմանադրութիւնները
նորէն կարգի դնելու : Եւնոր շատ գէշ ու վտան-
գաւոր ճամբորդութիւն մը ըրին . ու քիչ մնաց որ
ձուներուն տակը պիտի թաղէին : Եւսու ամենայ-
նիւ ողջ աւողջ հառան իրենց տեղը իրենք ու իրենց
հետ եղողները որ յիսուն հոգի են :

Պարսկաստանի հետ եղած կարգադրութենէն ետ-
քը, առուտուրը սկսաւ նորէն ծաղիլ երկու գա-
ւառին մէջը : Տրապիզոնի արգելարանին (բաղա-
րէթ) մէջ շատ ապրանքներ կան Պարսկաստանէն
եկած, ու հինգ հարուրի չափ ալ մարդիկ կան ներ-
սի կողմերէն, որոնք քարանդինա կընեն : Ս. Քա-
ղաւանի առողջութեան բժիշկը աս պարագայիս մէջ
մեծ գործունէութիւն ու խոհեմութիւն կըցուցնէ,
հոգ տանելով պէտք եղած զիւրութիւնները տալու
առուտուրին, առողջութեան կանոններուն հետ :

Քանի մը ժամանակէ 'ի վեր կըղըուցելի հոս տեղս
հիմական կառավարչին փոխելուն վրայօք, որու
տեղը պիտի անցնի, ինչպէս կըսեն Լ. Վսեմ . Լոմեր
փաշան Լեւանտիւն նախկին կառավարիչը : Եւ լու-
րը թէպէտ ընդհանրապէս կըղըուցելի, այլ հաստա-
տութեան կարօտ է :

ԵԳԻՊՏՈՍ

Էգիպտոսի, 4 փետրվար :

Էգիպտոսի կառավարութիւնը մօտեւ 10 հա-
ղար խանթար բամպակ ծախեց աճուրդը (մէզադ)
խանթարը 8 թալէն :

Տիմիազի նամակները կըծանուցանեն թէ ժանտ-
ախտը օրէ օր կըտարածուի Վարի Լեգիպտոսի մէջ,
ու շատ տեղումք սոսկալի կոտորած կընէ : Եւստ

բժիշկներ ու ղեղադրման մուսա են աս հիւան-
դութենէն : Բարեբաղդութեամբ Էգիպտոսի ղեղա-
դեւ աղատ է աս ախտէն . մէկ լիւրացած մը միայն
պատահեցաւ արտադնութիւնը թաղը :

Երբարեւանի թղթին օրինակը որ քաղաքիս վաճառականն
բան խրկուեցաւ, գրամանոցի պանդխտ հիմնադրութեանը համար :

Էգիպտոսի, 29 հունվար 1843 :

Վորին Բարձրութիւն Լեգիպտոսի փոխարքային հա-
մանովը կըծանուցանեն ձեզ որ Լ. Ս. քաղաքիս մէջ
գրամանոց մը հաստատեց որ պիտի կոչուի 'Գրամանոց
Լեգիպտոսի, 700 հաղար թալէն գրամագլխով, որուն
կառավարութիւնն ալ հաճեցաւ մեզի յանձնել :

Լ. Բարձրութիւնը աս գրամանոցը հիմնելով կամե-
ցաւ, (ինչպէս որ իր առանձին ժողովոյն շրջաբերական
դիրք կըծանուցանէ, Սահարէմի 2 ին գրամ) որ գրամ
ներու գիններուն վճարական որոշմունք մը ընէ իրենց գա-
րիֆային համեմատ :

Հոգաբարձուներէն մէկուն ստորագրութիւնը բաւա-
կան է կանոնաւորելու համար գրամանոցի գործողու-
թիւնները :

Հոգաբարձուները Լեգիպտոսի գրամանոցին .
Ս. Դաւիթյան . Ս. Փառքա :

ԱՄՈՒՆԵՍԻՆ

Պերու, 9 փետրվար :

Լս գաւառիս վիճակը միշտ հաճելի է : Լ. Վր-
ան ըրած բարեկարգութիւնները շատ ընդունելի
եղան երկրիս բնակիչներուն, ու կըյուսուի որ աս
վիճակը պիտի շարունակուի, և թէ ամեն տեղ
խաղաղութիւնը ու անդորրութիւնը հաստատուած
ըլլալով բնակիչները կ'որոշ ըլլալու են իրենց կա-
րուստները տեղը բերել, ու հանգստութիւն վայել-
լել երկար վըղովմունքներէն ետքը որու մէջ էին
ետքի տարիներս :

Կառավարութիւնը բարի գիտաւորութիւններ ու
նենալով 'ի շնորհ քրիստոնէից, ստիպել կուգէ Լե-
բանաւու տիւրքիները որ իրենց առջի տէրերուն ետ
դարձնեն քաղաքական պատերազմին ժամանակը
յափշտակած բաներնին : Եւ որոշմունքէն ետքը
Պերուի փաշան խորհուրդ մը ըրաւ Լեւանտի
երկու գլխաւոր անձանց ու քրիստոնէից ու տիւրքի

քը . ու պէս պէս մաղթանքներ : Լ) Բոլոր աս գործքերուն
թարգմանութիւնը ըրի ես լատինական լեզուով ու հրա-
տարակեցի Վենետիկ 1833 ին երկու հատոր ութամս :

Լեւանտիս վարդապետ Կարմիր վանաց, գրեց ընտիր
ու խիստ մաքուր ոճով սուրբ 'Պուկասու աւետարանին
մեկնութիւնը :

Սարգիս վարդապետ նոյն վանքէն, 43 ճառ ունի կա-
թողիկէայց Լոմեր թղթերուն վրայ, անանկ յստակ ու
մաքուր ոճով որ աղիւն ընտիր մատենագիրներուն կարգը
կըսեպէս, մեկնեց նաև Լսայեայ մարգարէին գիրքը :

Վրիգոր Է կաթողիկոս հայոց, վեց հատ վարդապե-
տական ու եկեղեցական օրինագրութեան երկար նամակ-
ներ թողուց մեզ, աղնիւ ու մաքուր ոճով :

1) Կլայեցիին մաղթանքներուն մէջ երեւելի է ան ա-
ղօթքը որ ինքը 24 տուն բաժնեց, օրան 24 ժամուն
համար, որ շատ լեզուներու թարգմանած ու հրատա-
րակած է : Վ երջին երկու տպագրութիւնը, Վենետիկ
սուրբ Պաղարու հայոց վանքին, քսանը չորս լեզուի
թարգմանած է :

Սուրբ Լեւոնէս Լամբրոնացի, (Նին իշխանին աղան,
ու Լամբրոն քաղաքին տէրը Կիլիկիայի մէջ, Կիլիկիայոս
ընտրուեցաւ Տարսնի երբոր 23 տարու էր, աղնիւ վկայ-
ութիւն իր խորին գիտութեանը ու սուրբ վարքին :
Լեւելի է աս որ Լեյե եկեղեցոյ հարերուն պէս իր հզօր
պերճախօսութեամբը ու աստուածաբանական վսեմու-
թեամբը որ իր գործքերուն մէջ կըփայլէ : Եւնոր են
երկար ու ընտիր բացատրութիւն մը հայոց սուրբ պա-
տարագին, լատինացոց պատարագին հետ բաղաւտելով,
սաղմոսի, առակաց, եկեղեցաստեպի ու իմաստութեան
ու երկոտասան փոքր մարգարէից մեկնութիւնները . մէկ
մեկնութիւն մըն ալ անանուն գրքին 'Խընդ եղբարս Լե-
սուրբ Յովհաննու ննջմանը վրայ, ու սուրբ Վրիգոր
Երևանցիին ճառին . աստեանաբանութիւն մը պերճախօսու-
թեամբ գրած որ Հոմիկայի ժողովքին մէջ խօսեցաւ
1179 ին . երկու ճառ Վրիստոսի Համարածման ու Հո-
գեգալտեան հանդիսաւոր տօներուն վրայ, որ ընտիր
պերճախօսութեան ու յստակ հայկաբանութեան օրի-
նակ են . երկու նամակ աստուածաբանական, մէկը 'Լեոն
հայոց թագաւորին գրած, մէկը Ռսկան ճգնաւորին

Եւնտիգի : Լուս քանի մը ոտանաւորներ ալ գրեց ու
շատ գրքեր ալ թարգմանեց յունաց ու լատինացոց լե-
զուէն :

Լեւեպատասանորդ գարուն մէջ երեւելի եղաւ իր
գրածներովը Վրիգոր Սկեւաղին, որ պէսպէս ճառեր
ու սրբաղան մեկնութիւններ շարագրեց, նաև քանի մը
ընտիր բանաստեղծութիւններ, որոնց մէջ առաջինն է
ամենագեղեցիկ երգը 'ի գովեստ սրբոյն Յովհաննու
Սկեւաղի, որ միշտ կըկրգրէի աս սուրբին ծննդեան օրը :
Եւստ յարգի են Կոստանդին կաթողիկոսին որ ճիշդ
աս դարուն մէջ ծաղկեցաւ, վարդապետական ու բարոյա-
կան նամակները, ասոր անունովը կան նաև 23 կանոն,
Սխու աղգային ժողովքին մէջ գրած :

Ուրիշ աստուածաբան մատենագիր մըն ալ կար աս
դարուս մէջ, Յովհաննէս վանական, որուն կըվերաբերին
շատ գործքեր Լստուածաշունչին վրայ ու եկեղեցական
պէսպէս նիւթերու վրայ գրած :

Քաջ աստուածաբան ու բարեհամբաւ մատենագիր
եղաւ Սարգիս վերոյիշեալ Յովհաննէս վանականին
աշակերտը : Եւսոր պատմութեանը համար ուրիշ տեղ

երկերնեքուն հետ, որ երեկ ժողովեցան տա բա-
նին հարքը գտնալու: Բայց ժողովքը արձրկ-
եցաւ առանց կարող ըլլալու միաբանութեամբ
բան մը որոշել: ու գործը մնաց ուրիշ ժողովքի
մը:
Փանտախտը քիչ մը էլեկցաւ Լեբանտու մէջ.
նաեւ Վաստակոսի մէջ ալ քանի մը դիպած պա-
տահեցաւ:

ՉԼՆԱՉԼՆ ԼՈՒՐԵՐ

Օ միւլտիա, 26 փետրվար:

Նորին Վսեմութիւն Վալիճ փաշան անցած ուր-
բաթ իրիկուն մեկնեցաւ ասկէց Սէրի փերվազ շոգե-
նաւով Պոլսու ելլալու համար ուր տեղի կառավար-
ութիւնը իրեն յանձնեւած է:

Գաղղիական պատերազմի շոգենաւը Վերտոն,
մօտերս Վերտութէն դալով իմացանք որ Լեբանտն
լեռը կատարեալ հանդարտութեան մէջ է:—Վա-
մասկոսի մէջ ժամտախտի քանի մը դիպածներ
պատահեցին:

Լեզգիական պատերազմի պոլիքը՝ Սնաք անցած,
ները Սաղաթէն մեր նաւահանգիստը հասաւ:

Գաղղիայի փոստաներէն եղած ընդհանուր շա-
հը, 1821 ին 24 միլիոն էր, 34 միլիոնի չափ եղան
1830 ին, 29 միլիոն էր 1835 ին, ու 48 ի ելաւ 1841
ին, այսինքն կրկինը եղաւ քսան տարւան միջոցին
մէջ 1821 էն 1841: 1830 ին փոստային տարած նա-
մակներն էր օրը 174841. 1841 ին էր 263033:
Ըս թիւին մէջը չէ կառավարութեան նախակները,
որոնք առանց զրամի կրկնակնին, ու փոստայով խը-
կըած նամակներուն երրորդ մասին չափ կան: Տա-
րած օրադրներուն թիւն էր 1821 ին, օրը 76240
հատ, 1830 ին՝ 109443, 1835 ին՝ 138019, ու 1841
ին՝ 155679: Եւ միլիոն ստակ խրկրեցաւ փոստայի
միջոցով 1821 ին, 16 միլիոն 1837, ու 22 միլիոն
1841 ին:

Սէն Լուիզի մէջ (Միսսուրի, Լեմբիդա) ե-
ղած սահմանադրութենէն ստուգւեցաւ որ 1839 էն

պիտի խօսիմ, իր սրբազան գործքերն են ըստ մեծի մասին
վարդապետական ճառեր: Սենկնեց նաեւ հին Արտակա-
րանին քանի մը գրքերը:

Հոգհանէս երզնկացին քաջալարժ կղաւ օտար լե-
զուններու մէջ. իրեն աստուածաբան մեկնիչ՝ մասնաւոր
մտադրութեան արժանաւոր է իր շարունակութիւնը
սուրբ Ստոյթնոսի աւետարանին, որ սուրբ Երեսէս
կղայցին սկսեր էր, ու իբրեւ արտաքին պատմագիր՝ ուրիշ
տեղ պիտի յիշեմ:

Ըս թուականէն ետքը սրբազան գիտութիւնները քիչ
քիչ անանկ նուազեցան որ ինչւան տասնութերորդ
դարը որու մէջ ծաղկեցաւ անւանի Միսիթար սերաստա-
ցին Պետրոսեան, գրականութեան ու գիտութեանց ոգին
արժարեւելու, մասնաւոր յիշատակութեան արժանաւոր
գրածներն չեն գտնուիր: Ուրիթներուն հակաճառու-
թիւնները՝ որոնց համար հետեւեալ գրութիւն մէջ պիտի
խօսիմ, սաստիկ կոխներ՝ իմաստակութեան ու անմիա-
բանութեան, գրգռեցին ազգին մէջ, ու ետքը քաղաքա-
կան անցքերը արգելք եղան ազգին թէ սրբազան և թէ
արտաքին գիտութիւններու ուսմանը: Բայց սակայն քա-

ինչւան 1842, արեւմտեան իրեք մեծ դետերուն մէջ
146 շոգենաւ ընկղմեցան, որոնց արժէքը 35800:000
թալէա էր: Սէն Լուիզի առեւտրական նաւերէն ու-
թը հատ կորսուեցան սեպտեմբերի 4 էն ինչւան 13
հոկտեմբեր, 234000 թալէա ի արժէքով: Եւ չեղա-
նաւին մէջ, որ ընկղմեցաւ 13 հոկտեմբերի Միսիթ-
սիսի գետին մէջ (Տիթի գետաբերանէն 4 միլիոն
հեռու, յիսունի չափ մարդիկ կար: Տարին երկու
միլիոնի չափ կըլլայ աս նաւակործութիւններուն պատ-
ճառած կորուստը, որ ըստ մեծի մասին Միսիթսի-
սիսի մէջ կըլլատահի ծառի կոծերուն պատճառու-
վը, որոնցմով լեցուն է գետին յատակը:

Պէտլինի ժողովուրդին քիչ ժամանակի մէջ
շատնալուն օրինակը գրեթէ չէ կայ: 1650 ին՝
6100 բնակիչ կար աս քաղքին մէջ: 1700 ին՝
29000 էր, 1712 ին՝ երբ որ Սեծն Գետերիկոս ծը-
նաւ, 61005. 1740 ին՝ ինչ ատեն աս իշխանը ա-
թուր նստաւ նէ 90000 էր. ու մեռնելուն՝ 1786
ին, 147000: Գետերիկոս Վիլյեամ ք թագաւորին
ժամանակը 165000 բնակիչ կար. ու 1840 ին՝ եր-
բոր Բրուսիայի հիմական թագաւորը աթուր նըս-
տաւ, իր մայրաքաղաքին մէջ 330440 հոգի կային:

Լեպոնտ տարի՝ 1842, միւնակ փարիզու մէջ 6445
գիրք տրպւեցաւ, որոնց մէկ մասը հին լեզուներով
էր, ու մէկ մասը հիմական Լեւոպայի լեզունե-
րով. նաեւ 1941 պատկեր տրպւեցան, ու 395 երա-
ժըշտական շարադրութիւն. ընդ ամենը 8781
գործք:

Թայմ օրադիրը կըծանուցանէ:

Չինացոյ օրէնքը տանջանքի կըգտապարտէ այն
մարդը որ տէրութեան դէմ յանցանքով մը բըռնը-
ւած է, ու անոր բոլոր արու ազգականներուն զուլիսը
կըկտրեն. իսկ կնիկ ազգականները գերի կըլլան ու
կըծախեն: Եւ որ կայսրը ճամբորդութիւն կընէ
մարդ պիտի չի գտնուի անոր ճամբուն վրայ. թէ որ
մէկը զուլիսութիւն չընէ նէ, մահուամբ կըպատժը-
ւի: Եւ մանապէս նոյն պատիժը կըկրէ ով որ համար-
ձակի կայսեր կամ անոր բնոմանաց սենեակը մանա-
լու: Կայսերական պալատի բանտներուն հրամա-

նի մը միջակ գիտնականներ ելան. ու աստուածաբան
մատենագիրներուն վրայօք աս համառօտ ծանօթու-
թեանց կարգը չի կարելու համար, համառօտութեամբ
պիտի խօսիմ երեւելիներուն անունները, որ աս ժամա-
նակիս մէջ ծաղկեցան:

Տասնըջորսերորդ դարուն մէջ աստուածաբանական
շատ գործքեր գրեց կաթողիկէ վարդապետութեան ու
ունիթոններուն դէմ, Վրիգոր տաթևացին, բարբարո-
սական ոճով, ու զուլիս լինելով ատուութեամբ մը
որ և իցէ ուղղափառ հաստատուն ճշմարտութեան դէմ.
Իրաւ որ անարգանք է իր ազգակիցներուն, ու խանդա-
րիչ ուղղափառ հաւատոց, ու նաեւ ուսմանց մշակութեա-
նը: Տասնըհինգերորդ դարուն մէջ Վրիգոր խիլութեան
գովելի օրինակով մը հոգ տարաւ նոր սուրբերուն վար-
քովը հարստացընել այսմաւորքը: Տասնըվեցերորդ
դարուն մէջ սրբազան մատենագիր չի գտնուիր որ իր
գրածներուն համար արժանաւոր ըլլայ յիշատակու-
թեան: Տասնըթուրթերորդ դարուն՝ սպաղարութեան ար-
հեստը տարածւած ըլլալով Հայաստանի մէջ, շատ
սրբազան գործքեր տպւեցան բայց այնքան յարգ չու-

նապիր մը կըտրուի ներս մտնալու, որն որ դուրս է-
լած ատենը ետ կուտան: Ով որ հրաման եղած ժա-
մանակէն աւելի պալատին մէջը կենալու ըլլայ, իս-
կոյն կըմեռցունեն զանի: Կայսեր բժիշկը թէ որ ա-
նանկ գեղ մը շինէ որ սովորական չէ, հարկը փայտ
կըղարինն անոր: Կայսեր սեղանը գըրած կըլաւորը
նեղուն մէջ թէ որ քիչ մը անմաքրութիւն ըլլայ,
ու թսուն փայտ կըզարնեն խոհարարին (աշծիին):

Լեպոնտ տարի՝ 1842 ին, փարիզու մէջ ամեն օր
տպւած քաղաքականութեան (փոլիտիքայի) վերա-
բերեալ բոլոր օրագիրներուն միջին թիւը հետե-
ւաներն են ինչպէս որ կիմացել կառավարութեան
կնքած թերթերէն:

Օրագիրներուն անունը:	Լեմեն օր տրպւած թերթերուն թիւը:
Քամէրս	5711
Քոնստանտինոպոլ	4792
Քուրիէ Գաւանս	2941
Քուրիէ տէ Տէպա	9559
Ֆրանս	1448
Կաղէդ տը Գրանս	4611
Կլոս	1409
Լեփսյաղիւս	825
Մեքսիկո տէ Դամպըր	878
Սոնիդէօր փարիզիէն	1977
Սոնիդէօր Լանկիլիսէլ	29250
Նասիօնալ	4925
Քոլիտիէն	2615
Ինիօն Բադօլիք	2185
Ինիլիլէու Ռըլիփիէօ	1266
ընդ ամենը	47392
Փուէս	63417

ՍիէքըԼ

Լս երկու գումարէն կիմացել որ փրէս ու Սիէ-
քըԼ օրագիրները միայն, ամենէն աւելի ստորա-
գըրող ունին. ու աս տարբերութիւնը տարոց տարի
էվելնալու վրայ է. ինչու որ հին օրագիրներուն
զըրոնները միշտ կըպակսին. ասոր հակառակ՝ փրէս
ու ՍիէքըԼ օրագիրներուն ստորագըրողները անդա-
դար կըշատնան:

նին: Հայոց Լստուածաշունչը տպւեցաւ առջի անգամ
Հոլանտա իրը 1660 ին, ու նոյն ժամանակներուն մօտ
տպւեցաւ նաեւ սուրբ Երեսէս կղայցիին սրբազան բա-
նաստեղծութիւնները:

Վերջապէս տասնըութերորդ դարուն մէջ երեցաւ
երջանիկ թուականը վերստին հաստատուելուն թէ սըր-
բազան և թէ արտաքին գիտութեանց, ու աս բանիս
բարեացարարտ հիմնադիր եղաւ Միսիթար արքան Պետ-
րոսեան Սիւստացի, որ կրօնական ու ուսումնական
միաբանութիւնը հաստատեց հայազգի կրօնաւորներու,
Վենետիկի մօտ սուրբ Վաղարու կղզիին մէջ: Ինծի
չի վերաբերիր գովեստ շինել իրեն ու իր միաբանու-
թեանը վրայ, վասն զի բոլոր բարեկիրթ Լեւոպայի առ-
ջին ինչպէս և ազգին մէջն ալ, իր անունը՝ նմանապէս
և իր գիտնական աշակերտներուն անունը մեծ համարու-
մունի: Բաւական կըհամարիմ ըսել միայն թէ սուրբ
Վաղարու հայոց տպարանը անգագար կըհրատարակէ
հին ընտիր հեղինակներուն գործքերը, նաեւ իր կրօնա-
ւորներուն նոր գրածները, կամ ուրիշներուն օգնու-
թեամբը եւրոպական լեզուներու թարգմանած կամ ի-

(Կապուրդ, 23 Հունվար :

Աւստրիայի կառավարութիւնը առևտրութեան զաշնադրութիւն մը ըրաւ Մեծ Բրիտանիայի վիկտորիա թագուհիին հետ : Աս զաշնադրութեանը համեմատ անգղիացոց ապրանքները պիտի ընդունին աւստրիական միապետութեան վիճակներուն մէջ, ուր տեղ կան 25 միլիոն բնակիչ, բարեյաջող թէ ութիւններով :

Աստիճանք բարեխառնութեան Օմիւռնիոյ, գիտեալ ի միջօրէի և եղեալ ըստ բաժանման Սամուրի :

Ստուերի :		Յարեու :	
Ուրբաթ	19 փետրվար	11½	աստիճան 00 աս .
Շաբաթ	20 " "	+ 10½	" 00 "
Կիրակէ	21 " "	+ 11½	" 00 "
Երկուշաբթի	22 " "	+ 13	" 00 "
Երեքշաբթի	23 " "	+ 13½	" 00 "
Չորեքշաբթի	24 " "	+ 12½	" 21½ "
Հինգշաբթի	25 " "	+ 11½	" 18½ "

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԼՈՒՐՆԵՐ ՏԱՂԿԱՍՏԱՆ

Օմիւռնիա, 26 փետրվար :

Մեր վերջի առևտրական ծանօթութիւններէն ետքը քաղաքիս գործառնութիւններուն երևելի փոփոխութիւն մը չեղաւ . այլ ընդհակառակն մի և նոյն թուրութեան վիճակի մէջը կը մնայ :

Աֆիոն : Աս օրվան արժողութիւնը 82½-83 զուռն է չէքին . ու աս զիններով 40-50 սէփէթ ծախեցաւ :

Փալամուտ : Միշտ կուզէի . բայց քիչ ապրանք կայ . 120-136 զուռն է խանթարը դիւրավաճառէ :

Իզան մորթ : Վիւն մը կուզէի . ու ասօրվան զինը 6½-6¾ զուռն է օխան :

Բենց բնիկ լեզուովը շարադրած , և թէ սրբազան գիտութիւններու մէջ ցանկալու բան մը չի կայ պակաս միաբանութեան աւելի ջգեղութիւն մը տալու , որ աւանդապահ է բոլոր ազգային եկեղեցական գիտութեանը :

Աս յօդուածը շատ չեղնցընելու համար երկարօրէն խօսելով գործքերը ու անունները , կը խորհեմ բարեսէր ընթերցողները թէ որ կուզեն գիտնալ , «Պատկեր ու սուսնական պատմութեան Հայաստանի» ըստ զբքին , որ աս միաբանութիւնը հրատարակեց , որն որ ես ալ շատ անգամ յիշեցի : 1

պիտի շարունակէ :

1) 1835 ին Վենետիկի մէջ հրատարակեց Լյուքսէմբուրգի մէկ գրքոյի մը աս նիւթին վրայ . անուանեալ՝ «Սուրբ Պաղար կամ պատմութիւն միաբանութեան Սիւրիթարեան հայոց կրօնաւորաց» : Ընդ մէջ՝ թէպէտ շատ սխալներով , համառօտութեամբ գրուած է Սիւրիթարայ վարքը , իր ուսումնական գործքերը , իր միաբանութեանը կրթութեան կարգը . ու զանազան ժամանակներու մէջ հրատարակած գրքերը : Սիւրիթարայ գործքերուն ու իրեն միաբանութեան համառօտ պատմութիւնը արդէն հրատարակած էր հայերէն ու իտալերէն լեզուով նոյն միաբանութեան 1819 ին :

Սուսամ : Միշտ թուէի որ զիններուն նոր փոփոխութիւն մը չեղաւ :

Յորեն : Ընշարժութեան մէջ է . Ընտառութիւն աւաջին տեսակը , նաւուն մէջը աւանդելու պայմանով բոլոր ծախքը վաճառողին վրայ , 20 զուռն է Պօլսոյ քիւն . երկրորդ տեսակը՝ 16-18 . զարին 7-8 զուռն է . Սուսիայի կարծր ցորենը՝ 18 զուռն է :

Խաչմէ : Թուէի է . աս օրվան արժողութիւնը Վերիգայի ապրանքին համար 530-550 զուռն է հարուր օխան :

Շաբար : Շատ ապրանք չի կայ . Բանայի աւաջին , երկրորդ և երրորդ տեսակը՝ 160-210 զուռն է խանթարը . Ընդդիայի ու Վաղըիայինը՝ 215-250 զուռն է ըստ տեսակին :

ՓՈՒՆԵՆԿՈՒԹՅՈՒՆ

Օմիւռնիա , 26 փետրվար :

Լոնտա	125½-126
Մարտիկա	197-198
Թրեստ	495-502
Հոլանտա	405-409
Շէնգի	
Իվօրն	162-165
Կոստանդնուպօլիս	

Ստակներուն շուկայի գինը :

	զուռն
Լիւրա սթերլինգ	129
Տուպլոն Սպանիոյ	420
Նաբոլէօն	104
Տիւրքիւն ըրեալ	27½
Չիլէքի	26½
Հինգ ֆուանքնոց	25
Հինգ տրախմի	23
Մոսկօֆի ըրեալ	21
Նոր քսաննոց	24
Հին քսաննոց	27½
Հին տասներկուքնոց	23½
Նոր տասներկուքնոց	21½
Ստամբուլ	33
Մըսըր	30½
Բուշուտ	34
Բուպիէ	11
Մահմուտիյէ	92½
Եալովը	61
Մաճաու	60

Պէշիկ հարուրին 8 գլխով :

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

ՆՈՐԵՏՊ ՄԵՏԵԼՆ
ՏՐԱՄԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՍԱՐԱԿ

Թարգմանեալ ի գաղղիական բնագրէ

Ի ԳՐԻԳՈՐԵ ԿՈՍՏԱՆԴՆԱՆ
ՀԱՍԱՐԱԿ ԵՒ ԱՆՑ

Մեսրոպիան վարժարանը կը ծախէի . կիսակաշի կաղմընածին գինը՝ 12 զուռն է . իսկ պարզ թղթովը՝ 8 զուռն է :

Նոյն վարժարանը կը ծախէի նաև Սաղմոս նորա-

տիպ . հասարակ կաղմընածին գինը՝ 10 զուռն է . կիսակաշի՝ 12 զուռն է . նմանապէս . Բերական և Հեգերէն , հատը 60 փարայ . ու համառօտութիւն քրիստոնէական վարդապետութեան զսրատան տղոց համար , հատը 40 փարայ :

Բարձրագոյն հրամանաւ մէկ նոր թղթատարի (փօստայի) զիծ մը հաստատուեցաւ Կոստանդնուպօլսոյ ու Պաղատաի մէջ , (սմանեան տէրութեան ուրիշ կողմերը կարգաւորեալ փօստաներուն պէս :

Աս բանիս համար արդէն մասնաւոր հոգաբարձուներ ու հարկաւոր եղած թաթարներ խրկուեցան Պաղատա , Սուսուլ , Տիարպէքիւր ու Թօխադ :

Սուհարէմի 29 ին՝ այսինքն փետրվար ամսու 17 ին , չորեքշաբթի օր , պիտի մեկնի ասկէց առաջին թղթատարը Պաղատա ելթալու համար , ու հետեւեալ տասնհինգ օրը անգամ մը՝ վերոյիշեալ օրը փօստան պիտի մեկնի ասկէց :

Թղթատարը Պաղատա հասնելէն ետքը , անմիջապէս Կոստանդնուպօլիս պիտի դառնայ . անկէջ ճամբայ ելլալու օրն ալ նմանապէս որոշուած է որ չորեքշաբթի պիտի ըլլայ , տասնհինգ օրը հեղ մը :

Աս ճամբորդութիւնը՝ այսինքն ասկէց Պաղատա հասնելու , ինչպէս հաշիւ եղած է , 19 կամ 20 օր վան մէջ պիտի ըլլայ . այնքան օր քրքիւլ է նաև Պաղատան Պօլիս գալու :

Ուստի այն յարգելները որ կուզեն յիշեալ քաղաքները կամ անոնց շրջակայ տեղանքը նամակ խրկել , էմանէթ և ուրիշ ասանկ բաներ , պէտք է որ (սմանեան տէրութեան փօստախանէն տանին :

Կոստանդնուպօլիս 3 փետրվար 1843 :

ԱՐԴԱՆԱԾՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԼՆ . Ը. Օրագրեր շարաթը անգամ մը կը տրուի :

Տարեկան ստորագրութեան գինը՝ 120 զուռն է կանխիկ (փէշին) , ով որ ուզէ կրնայ ստորագրուիլ :

Իզմիր՝ օրագրութեան տպարանը :

Պօլիս՝ երկրորդ խանը Սահմանց Սկրտիչ աղային գրատունը :

Պուրսա՝ Վապարճեան Սատթէոս ու Վրիգոր աղայից մաղաղան :

Լեզքսանգրիս՝ Լեզքսանց Կարապետ աղային մաղաղան :

Վահրէ՝ Լեզքսանց մահտեսի Լեզքսան աղային գրատունը :

Հոպպէ՝ Սրապիոնեան աղայ Յակոբին գրատունը :

Թրեստ՝ Լեզքսան Վրիգոր աղային գրատունը :

Լիդոլմար՝ աղագեանց Յարութիւն աղային մաղաղան :

Լին՝ Կոստանց Վաղար աղային տունը :

Լաշ՝ Պըլքընեան աղայ եղբարց մաղաղան :

Պաղատա՝ Ընդդիոյ առաջին թարգման աղայ Խաչիկին տունը :

Վալեթ՝ Շիրմաղանեան Վարդանեանց աղայ Վալուտին վաճառատունը :

Թէհրան՝ Լեզքսանց Թադէոս Խանին բնակարանը :

Սպահան՝ Լիւրեանց աղայ Լիւրեանի վաճառատունը :

Պոմպա՝ յարգի պարոնաց Լեզքսան որդւոց և ընկերաց վաճառատունը :

Սինկափոր ու Պաղատա՝ յարգի պարոնաց Սէթ եղբարց գրատունը :

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՏԵՓԷՆԵՈՍԻ ՊԵՊՈՆԵՆ